

Електронні копії творів мають супроводжуватися застереженням щодо заборони неправомірного використання твору, зокрема його копіювання та розповсюдження, також слід вказати на впровадження системи ліцензійного доступу до електронних видань, які надають доступ до електронних ресурсів з низкою обмежень, які визначаються постачальниками ресурсів та бібліотекою.

На сьогодні положення національного законодавства відповідають нормам міжнародних договорів, зокрема зазначеним Договорам ВОІВ, до яких приєдналася Україна у 2001 році. Основні вимоги, передбачені щодо охорони авторського права і суміжних прав на рівні міжнародного законодавства, діють і в Україні.

Різноманітність вимог, що регулюють надання доступу й використання електронних видань з точки зору авторського права дещо ускладнює завдання інформування користувачів. Автори, користувачі та дистриб'ютори електронних видань повинні керуватися в своїх діях низкою нормативно-правових актів, які регламентують їх діяльність й у разі порушення нести правову відповідальність за скоєння злочину.

Список використаної літератури:

1. Литвинова Н. Н. Лицензии на доступ к сетевым удаленным ресурсам: поиск баланса интересов издателей и библиотек-пользователей [Текст] / Н. Н. Литвинова // Науч. и техн. б-ки. — 2010. — № 4. — С. 41-48.

2. Про авторське право і суміжні права: закон України від 11 липня 2001 року № 2627-III // Офіційний вісник України. — 2003. — № 25. — С. 63.

3. Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html/> . — Загол. з екрана.

4. Ресенчук В. Торгівельні марки в Інтернеті / Ресенчук В. // Інтелектуальна власність. - 2005. - № 12. - С. 26-29.

УДК 930.25:02(477.54)

Калініченко Олександра Юрївна,

студентка факультету бібліотекознавства та інформатики, Зкуррус

Харківської державної академії культури

пошт. адреса: ХДАК, Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, 61057, Україна

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК МІСТА ХАРКОВА

Мета доповіді: звернутися до історичних засад бібліотек, які існували на Харківщині в минулому, нагадати про їх досвід, що спонукає продовжувати їх досягнення, переймати кращі надбання. Існуюча зараз в Харкові мережа сучасних бібліотек за своєю сутністю, функціями, задачами та зв'язками з іншими соціальними інститутами є спадкоємицею багатовікових бібліотечних традицій, що беруть свій початок ще у 18ст. У процесі їх розвитку можна

виділити три етапи про які і піде мова у доповіді: початковий (дореволюційний), радянський та етап незалежності.

Першою бібліотекою Слобожанщини стало зібрання книг Харківського колегіуму, основа якого почала складатися у 30-х рр. 18ст. Його фонди постійно зростали, зокрема, завдяки пожертвам меценатів серед яких були єпископи, ректори, префекти, та інші мешканці краю. Відомо також, що колегіум спеціально закупував книги. Керівництво колегіуму піклувалося про приміщення для бібліотеки та збереження книг. Була і невелика бурсацька бібліотека з навчальними посібниками, словниками. Як і у більшості бібліотек 18ст. у бібліотеці Харківського колегіуму переважали богословські книги латинською мовою, але були представлені і світські видання, які надавали можливість ознайомитися зі здобутками тогочасної науки та суспільної думки (історична, філософська література і окремі праці з географії та природничих наук). Крім друкованих видань зібрання Харківського колегіуму містило рукописи, рідкісні видання, чимало праць написаних професорами. У 1769 р. кількість книг досягла 2500 томів, а у 40-х рр. 19 ст. - 5000. Бібліотека обслуговувала студентів, викладачів, керівництво колегіуму. Не було перешкод і для інших бажаючих ознайомитися з її книжковим зібранням. Бібліотека цілком забезпечувала учбові потреби закладу і була важливим чинником у культурному та освітньому поступі регіону. Деякі її традиції були подовжені бібліотекою Харківського університету.

З відкриттям у 1805 р. Харківського університету розпочала свою діяльність і заснована при ньому В. Н. Каразіним бібліотека. Основу її фонду склали 3219 книг та колекція естампів придбані у Петербурзі Каразіним. У поповненні її фондів також важливу роль відігравали пожертви дворян та різних установ. Управління бібліотекою на початковому етапі було доручене професорам. Перший розроблений Каразіним устав засвідчував, що користування бібліотекою дозволене не лише професорам але і всій «публіці». За початковий період за для устрою бібліотеки було зроблено небагато. Хоча професори, що з 1805-1837 рр. керували бібліотекою були авторитетними вченими і розуміли її значення і роль у діяльності університету, однак зайняті численними обов'язками вони не могли приділяти бібліотеці достатньо часу та уваги. Перші кроки до упорядкування бібліотеки були зроблені В. Я. Джульковським (керував бібліотекою 1824-1825 рр.). У 1835 р. бібліотека отримала нове приміщення в одному з трьох корпусів побудованих за проектом Є. А. Васильєва. Устав того ж року приніс бібліотеці значне збільшення асигнувань на придбання літератури; посада бібліотекаря більш не суміщалась з професорським званням. Фонд почав швидко зростати, щорічно збільшуючись в середньому на 1500-1600 книг. Важливим джерелом отримання як вітчизняних так і чужоземних видань був книгообмін. Остання дореволюційна комісія вказала на несумірність персоналу з обсягом роботи: за перше століття діяльності фонд бібліотеки зріс у 40 разів, в той час як штат з трьох чоловік(1805) до п'яти (1890). У 1900 р. бібліотекарем було призначено К. І. Рубінський. Його зусиллями до 1912 р. штат зріс до 21 чоловіка. Бібліотека Харківського університету була однією з перших серед працівників якої

з'явилися жінки. До початку 20 ст. за величиною фонду (біля 200 тис. одиниць) університетська бібліотека стає одним з найбільших книгосховищ, відбуваються значні якісні зміни в організації її діяльності, покращується матеріальне становище, зростає її авторитет.

Історія бібліотечної справи в 19ст. пов'язана з історією бібліотек при навчальних закладах, приватних, публічних, громадських бібліотек. У дореволюційний період розвиток бібліотечної справи суттєво залежав від приватної, громадської ініціативи, яка виявлялася у меценатстві, благодійництві, відкритті численних бібліотек товариствами та громадами. Прогресивна громадськість вважала за нагальну потребу створення упорядкованої мережі місцевих бібліотек як просвітницьких установ для піднесення культурного Харкова. Становлення різноманітної бібліотечної мережі відбувалося при взаємодії органів місцевої влади та громадського самоврядування. До правління публічних, громадських бібліотек обов'язково обиралися представники земської управи, думи, товариства грамотності, закладів освіти, а також її попечителі та засновники.

Так, завдяки зусиллям групи зацікавлених осіб у 1886 р. в Харкові було відкрито громадську бібліотеку (нині ХДНБ ім. В.Г. Короленко). З перших років її діяльності постійно зростає фонд, кількість читачів та відвідувань. Бібліотека фінансувалася з невеликої субсидії від Міської думи, приватних пожертв, прибутків від передплатників та благодійних вечорів. Завдяки клопотанням харківської громадськості почалася активна робота щодо забезпечення книгозбірні спеціальним приміщенням. Урочисті входини до будинку розробленого за проектом Бекетова відбулися 28 вересня 1901 р. Від самого початку діяльність бібліотеки характеризувалася активними пошуками шляхів адекватного реагування на інформаційні потреби користувачів. Це дало їй змогу вже наприкінці 19 ст. забезпечити своїми послугами значну кількість харків'ян різних соціальних верств. Вже у 1903 р. вперше серед громадських бібліотек Росії тут започатковано музичний відділ, відділи автографів, рукописів, та літератури з єврейства. В цей же час за підтримки харківських вчених засновано український відділ, відділ літератури про Слобожанщину, Харків. Стрімкий розвиток книгозбірні сприяв зростанню її авторитету серед бібліотечної громадськості. Колеги з інших бібліотек зверталися за консультаційною та практичною допомогою. Враховуючи потреби бібліотечних кадрів у професійних знаннях, ХГБ створює відділ бібліотекознавства, який вже до кінця 1904 р. мав у своєму фонді 2200 документів з бібліотечної справи. Цим було започатковано новий напрям роботи бібліотеки – наукову діяльність в галузі бібліотечної справи, розвитку якої багато в чому сприяли міжнародні зв'язки закладу. Серед перших закордонних партнерів ХГБ були найбільші у світі книгосховища. Видатним співпрацівником ХДБ була Л.Б. Хавкіна, яка безпосередньо брала участь в усіх значних подіях що відбувалися в бібліотеці до революції (нотний абонемент та відділ бібліотекознавства були відкриті саме за її ініціативою). Пропонуючи перейняти досвід США, вона також виступала за створення в Росії закладів з підготовки бібліотечних кадрів. У 1917 р. на відкритих у Харкові курсах з

позашкільної освіти Л. Б. Хавкіна читала курс «Бібліотечна справа та добір книг». До їх програми входило одвідування бібліотекознавчого відділу ХДБ. Початок професійній підготовці бібліотекарів поклали бібліотечні курси, організовані товариством грамотності у 1918 р. де Л.Б. Хавкіна читала лекцію про особливості публічних бібліотек у передових країнах. Практичні заняття проходили на базі відділу бібліотекознавства ХДБ.

Характерною особливістю другого етапу, пов'язаного зі встановленням і функціонуванням радянської влади, можна визначити централізацію бібліотечної справи, створення системи бібліотек різних типів, встановлення зв'язків з громадськими органами та іншими закладами. Проте їх діяльність була спрямована на здійснення політики партії і радянської держави. Перед бібліотеками було поставлено завдання пропаганди комуністичної ідеології, що викликало зміни у комплектуванні фондів, політиці керівництва читанням.

Війна 1941-1945 завдала значної шкоди матеріальній та кадровій базі бібліотечної справи, історично складеному національному бібліотечному фонду. Деяким бібліотекам довелося розпочинати комплектування з нуля, як це сталося з бібліотекою Харківського державного бібліотечного інституту (нині ХДАК), що за воєнних часів втратила весь свій фонд. Але 10 липня 1947 р. Харківський державний бібліотечний інститут відновив свою діяльність і вже з серпня 1947 почала працювати бібліотека при ньому. Не дивлячись на складні умови (тісне приміщення, нестачу обладнання, коштів на комплектування) поступово фонд зростав і у 1956/57 навчальному році зрівнявся з показниками довоєнного періоду і перебільшив їх: 140 тис. книг, брошур, журналів.

Разом з відновленням діяльності і інших учбових закладів повстають і бібліотеки при них. Продовжує свою діяльність ХГБ, що ще у передвоєнні часи отримала статус державної та була визнана одним з провідних наукових бібліотечних закладів країни. Збагачується коло закладів та громадських організацій з якими бібліотека підтримує стосунки.

Третій етап у діяльності харківських бібліотек починається з 1991 р. в період незалежного державного будівництва. В цей період відкриваються платні ВНЗ. При яких створюються бібліотеки.

В цей період бібліотеки трансформують свої функції відповідно до потреб нового суспільства, опановують інноваційні методи обслуговування читачів на основі комп'ютерних технологій. Бібліотеки ВНЗ першими опановують новітні технології, створюють комп'ютерні мережі, впроваджують в роботу автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи (АІБС): «Лібер», «Ірбіс», «УФД / Бібліотека», автоматизують технологічні процеси, надають у користування читачам електронні каталоги та повнотекстові бази даних тощо. На нових засадах створюється «Бібліотечне товариство» та «Асоціація інформаційно-бібліотечних технологій (АСІБТ)», розширюється міжнародне співробітництво, визначаються місце і роль бібліотек в системі соціальних комунікацій.

До процесів автоматизації приєднуються також і публічні бібліотеки за проектом АСІБТ та участю Харківської міської ради створюється локальна мережа публічних бібліотек міста на основі АІБС «Абсотек».

Сьогодні через Інтернет до електронних каталогів та повнотекстових баз даних харківських бібліотек мають віртуальні користувачі.

Таким чином, звернувшись до історичних засад розвитку харківських бібліотек ми дослідили три етапи початковий (дореволюційний), радянський та етап незалежності. Свої джерела бібліотеки Харкова беруть ще у 18ст. тому вони є берегинями багатовікових бібліотечних традицій але постійно розвивають свої соціальні функції в суспільстві та впроваджують інновації в щоденну діяльність.

УДК 316.776.22

Пічугіна Юлія Олександрівна,

аспірантка кафедри бібліотекознавства і соціальних комунікацій
Харківської державної академії культури

пошт. адреса: 61057, м. Харків, вул. Римарська, 19, кв. 10-А

конт. тел.: 063-776-94-73; 066-950-68-16

e-mail: YulaPi4ugina@gmail.com

БІБЛІОТЕЧНА ЦЕНзуРА В УМОВАХ ГЛАСНОСТІ

Цензура в сфері бібліотечної діяльності виникла і існувала як потужний інструмент впливу на свідомість читачів, з одного боку, і як засіб обмеження доступу до «небезпечної» літератури – з іншого. Головними засобами цензури переважно були: видання певних циркулярів, розробка спеціальних інструкцій та положень, що визначали головні напрями бібліотечної діяльності, масові «чистки» книжкових фондів бібліотек, створення «спецхранів», підпали і т. ін. Але, на щастя, це вже сторінки із історії.

В сучасних умовах будь-яка цензура позбулася статусу легітимної у багатьох цивілізованих державах з громадянським суспільством, зокрема в Україні, що призвело до того, що цензура сьогодні офіційно вважається трагічним минулим, яке аж ніяк не можна пристосувати до сьогодення. Більше того, цензура заборонена на законодавчому рівні, про що свідчить стаття 15 діючої Конституції України. В сфері бібліотечної діяльності ми спостерігаємо те ж самі зміни. Згідно із статтею 18 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» вилучення документів з бібліотечних фондів за ідеологічними чи політичними ознаками забороняється [3].

На жаль, не зважаючи на офіційну заборону цензури, інколи ми продовжуємо наступати на «граблі несвободи». Так, у серпні 2008 року в Україні на виконання наказу Міністерства культури і туризму було розпочато здійснення заходів, направлених на вилучення із українських бібліотек книг, які розглядаються як «комуністично-шовіністська література» [1]. Цей випадок викликав цілу купу суперечок. Одні кажуть, що ці книги не несуть ніякої цінності, адже в них переважно викладається «політична брехня» радянського тоталітарного режиму, яка була на руку діючій владі. Інші говорять, що це наша історія і ми маємо знати, яке бачення картини світу в той чи інший період мали